

Hämmad av fri uppfostran

Skå-Gustavs son. "Pappa hade aldrig tid."

Av Gert Svensson
08-738 21 63

Han skulle bli ett lyckat exemplar av Den nya människan: fri och vild, självständig och stark, omärkt av tidens konservativa, borgerliga värderingar och vanor.

Han fick aldrig lära sig att bocka och tacka, han skulle få utvecklas utan hämningar; demokratin började i barnkammaren – bort med den svarta, tyska skolan för barnuppfostran, den som byggde på aga och hård kontroll, som trummade till blind lydnad och som

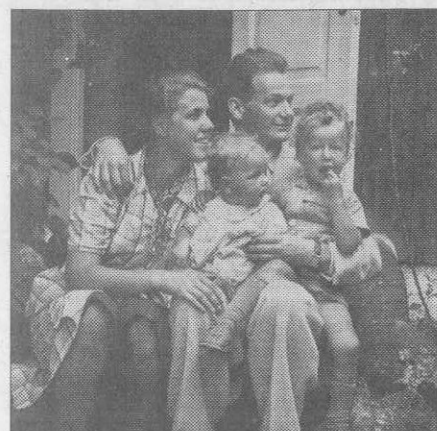

FOTO: SVERIGES RADIO

Esther Lamm, Gustav Jonsson med barnen Annika och Staffan.

hade skapat den sortens medborgare som gjorde fascismen möjlig.

Men han blev snarare en osäker och anpasslig pojke, hämmad och rädd för att göra fel. Han vittnar själv om sin barndom i radions P1 klockan 11.03 i morgon, lördag.

Han heter Staffan Lamm. Hans hår har hunnit bli vitt, och när jag träffar

honom ser jag direkt att Gustav Jonsson var hans far, läkaren och socialradikalen som blev berömd under smeknamnet Skå-Gustav och som genom sin gärning förändrade svenskarnas syn på barnen.

– Jag fick en så fri uppfostran att jag blev motsatsen till fri. Jag visste aldrig var gränserna gick, så jag blev ängslig och sluten i stället, säger Staffan Lamm.

HAN FÖDDES 1937. Modern hette Esther Lamm. Även hon var engagerad socialist, och när Staffan växte upp utbildade hon sig till läkare och psykoanalytiker.

Familjen bodde i det så kallade Kollektivhuset på John Ericssonsgatan 6 på Kungsholmen i Stockholm, en utopisk skapelse i mjuk och bågrik funktisstil, planerad för att rymma en social revolution, ritad av arkitekten Sven Markelius med Alva Myrdals radikala idéer som grund.

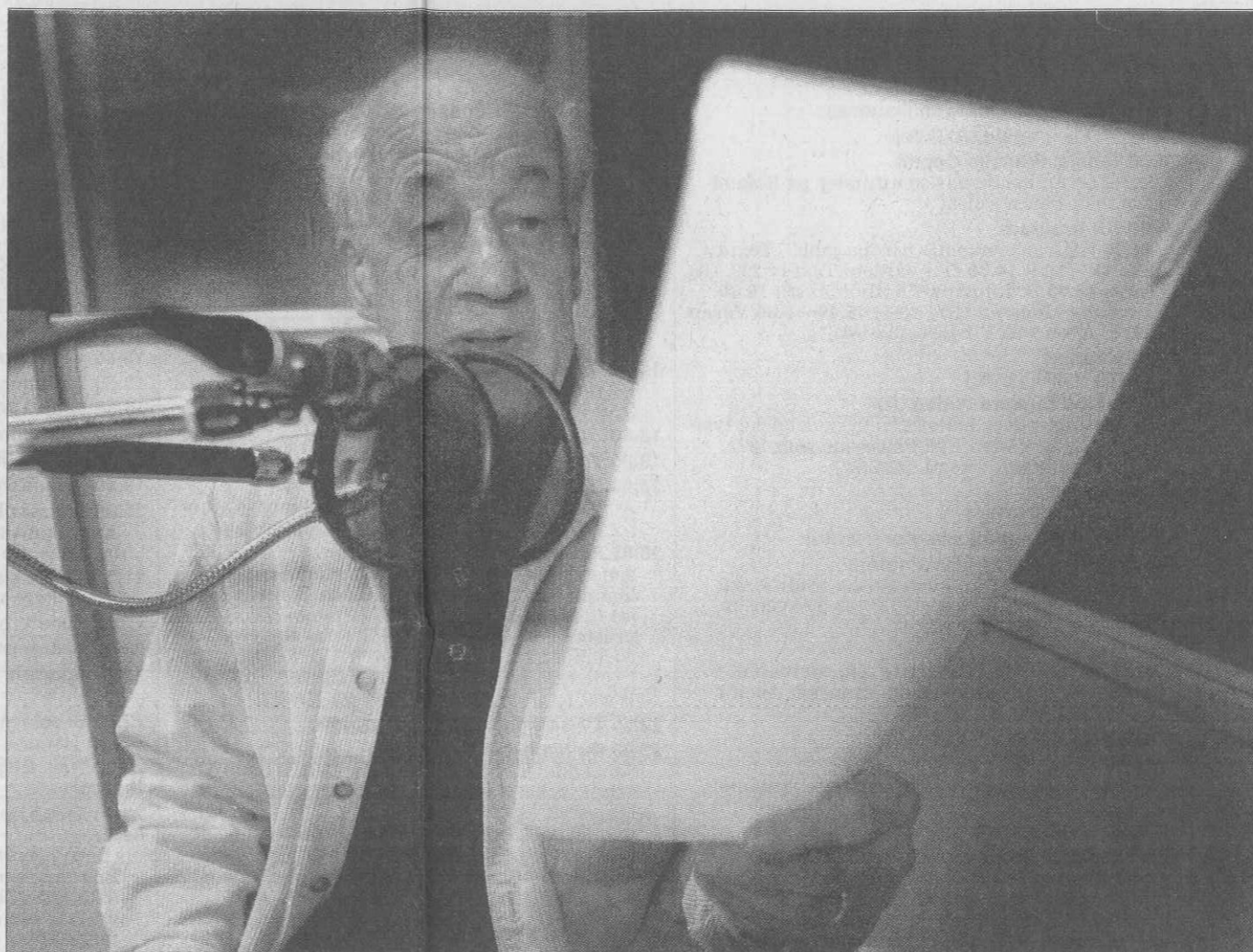
Huset var fullt av intellektuella familjer på vänsterkanten. Där skulle barnen få växa upp till goda, socialistiska medborgare, och hindren för kvinnans frigörelse skulle sopas bort med hjälp av nya tekniska och organisatoriska lösningar.

Middagen beställde man av personalen i husets centralkök. Ville man inte äta i stora matsalen kunde man få maten serverad direkt till lägenheten i en speciell mathiss.

Städningen utfördes av anställda städerskor. Smutskläderna kastade man ner i ett särskilt tvättnedkast i farstun. De kom rena tillbaka ett par dagar senare.

Barnen lämnade man i storbarnkammaren på bottenvåningen. Där skulle de tränas i grupp och behandlas enligt de senaste pedagogiska principerna; personalen skulle motverka föräldrarnas amatörmissiga uppfostran och låta den nya människan växa fram.

Längst upp i huset hade arkitekten

Staffan Lamm har gjort två radioprogram om uppväxten som son till Skå-Gustav Jonsson. Han försökte, men kunde inte leva upp till rollen som modell för Den nya människan.

FOTO: MARCO GUSTAFSSON

sin egen våning, och mitt emot den lägenhet där Skå-Gustav bodde med sin första familj hade Elise Ottesen-Jensen sitt hem, grundaren av Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU), agitatorn som kämpade för rätten till preventivmedel och fri abort.

På den tiden var det straffbart att förmedla kontakt mellan en gravid kvinna och en abortör. Men Kollektivhusets invånare tog den typen av risker lika självklart som de gömde norska och danska motståndsmän.

– Gustav arbetade gratis som volontär åt RFSU, berättar Staffan. Han gav sexualpoliklinisk rådgivning på kvällarna, ofta i vårt hem. Och vi hade flera så kallade obemärkta hembiträden, ogifta och gravida kvinnor som behövde arbete och fristad så att de kunde försörja sig och föda sitt barn utan att dra skam över släkten.

Staffan berättar att stämningen i huset var vänlig och öppen; i vilken lägenhet som helst kunde barnen gå in.

Från sina första år minns han att pappa Gustav var nära.

– Han bar mig ofta, han älskade att sjunga frigjorda sånger med mig. Jag var med i hans vardag – men på hans villkor. Han hade ofta tankarna på annat håll.

Både Gustav och Esther var på ett teoretiskt plan starkt intresserade av Staffan och hans lillasyster Annika. De diskuterade ständigt hur barnen borde behandlas, dokumenterade ivrigt vad de sade och gjorde. Men de gav dem i praktiken väldigt lite av sin tid.

DAGARNA I STORBARNKAMMAREN var långa. Esther var borta långa perioder, månadsvis till exempel när hon hjälpte unga judinnor att komma tillbaka efter fasorna i nazisternas läger. Och pappa Gustav sveptes bort av sitt eget växande engagemang – i frågor om barnuppfostran.

– Sommartid skickades vi bort till olika familjer på landet. Det skulle

vara bra för oss. Men jag kände mig deporterad, berättar Staffan.

Han var fyra år när föräldrarna skildes. Gustav flyttade till Karlstad där han grundade föregångaren till Barnbyn i Skå, träffade en ny kvinna och fick tre nya barn.

– Jag fick en chock, säger Staffan. Jag var länge bitter. Jag kände mig ratad och bortglömd. Visst hade vi kvar en viss kontakt, men jag anser ändå att han svek både mig och min syster.

Mamman fanns ju kvar, men Staffan hävdar ändå att det var tanterna som räddade honom: barnsköterskorna, hembiträdena, städerskorna.

Hos tant Rut som städade och hennes man Yngve kände han sig hemma.

– Hon hade tid, hon var varm och till skillnad från mina föräldrar alltid mycket närvarande. Jag blev liksom hennes pojke.

Staffan blev också som liten föremål för en oroande oro och dessutom utsatt för experiment som han inte förstod.

Fakta /Skå-Gustav

- Gustav Jonsson föddes 1907. Som barnpsykiater utvecklade han en antiauktoritär syn på barnuppfostran som har påverkat barnvården i hela Skandinavien. Det var till stor del tack vare honom som agan försvann.
- 1947 grundade han Barnbyn Skå, där han utvecklade sina radikala metoder för behandling av barn med sociala problem. "Vi ska idiotälska barnen", var hans paroll.
- Hans doktorsavhandling om Skåpojckarna och deras familjer hette "Det sociala arvet". Den utgjorde startskottet för den moderna forskningen i socialt arbete.
- Skå-Gustav fick sammanlagt sju barn med tre kvinnor. Han dog 1994. Hans första hustru Esther Lamm dog 1989.

Han fick bland annat så kallad sandlådeterapi på Ericastiftelsen för att bli av med sina hämningar och leva ut sorgen efter föräldrarnas skilsmässa. Skälet var att han var inåtvänd och ibland väldigt arg.

Esther och hennes kolleger använde honom ofta när de tränade sig att utföra olika slags psykologiska testmetoder. Och i storbarnkammaren i Kollektivhuset fanns en stor, mystisk spegel.

– Jag fick senare veta att forskare och studenter i hemlighet kunde studera oss genom spegeln. De gömde sig i ett särskilt rum. Jag kände mig som ett preparat under ett mikroskop. Jag blev orolig, undrade om jag hade dolda fel som Gustav och Esther förteg.

DET VAR INTE ALLTID LÄTT att vara Skå-Gustavs förstfödde son, alltså. Ändå har Staffan tagit till sig det mesta av grunderna i faderns syn på världen. Han är till exempel mycket beklämd över de besparingar inom den offentliga sektorn som har lett till den så kallade sociala nedrustningen.

– Dessa kortsiktiga, okloka beslut slår tillbaka mot samhället på lång sikt, säger han. Rotlösa, övergivna barn som inte får stöd blir så kallade ligister.

Bittrheten har gått över sedan många år, men kritiken mot föräldrarna i de två radioprogrammen om barn domen som Skå-Gustavs son är tydlig. – Gustav gjorde stora insatser för barnen i Sverige. Dem har vi – hans egna barn – delvis fått betala, säger Staffan.

Själv har han två döttrar, och de har fått vara mycket mer med sin pappa än vad han fick.

– Det bästa en förälder kan ge sitt barn är sin tid, säger han.

Systemen Annika Alm håller med om det mesta av hans kritik.

– Det var ett faktum – Esther och Gustav hade inte tid med oss! säger hon.